

Leven in Afrika, over leven van de aarde

Harrie Leyten

Nederlanders gaan er al eeuwen lang prat op dat ze hun land op de zee hebben veroverd en dankzij een ingewikkeld systeem van dijken, sloten, gemalen en polder de natuur naar hun hand hebben gezet. Het is de typisch westerse drang de wereld te willen beheersen. De Afrikaanse boer heeft de kunst geleerd om in harmonie met de natuur te leven. Hij is van die natuur afhankelijk en ziet haar daarom als zijn meerdere, soms als een godheid, soms als een oermoeder uit wie alle leven stamt: moeder aarde. De oogst die het land hem geeft, is niet alleen de vrucht van zijn werken, maar evenzeer de gave van God, van de voorouders en van de krachten die het land zijn vruchtbaarheid schenken. Daarom zal de boer bidden tot die krachten en offers brengen. Hij zal geduldig meedoen aan de uitgebreide rituelen die voorafgaan aan het openbreken van de nieuwe grond na de eerste regenbui, aan het zaaien en het planten. En als aan het einde van het groeiseizoen de eerste wortels en vruchten geoogst zijn, worden ze in feestelijke optocht het dorp binnen gebracht en wordt er feest gevierd om God en de voorouders te danken welke als eersten mogen proeven van de nieuwe oogst.

Landbouw

In het verleden is wel laatdunkend gepraat en geschreven over de Afrikaanse boer die met primitieve werktuigen, op slechte grond, in een schamel bestaan probeert te voorzien. Hij zou zijn bestaansmiddelen uitputten en zelf vernietigen. De laatste tijd groeit het inzicht bij Europese deskundigen, dat de Afrikaanse boer integendeel een voorzichtig beleid voert, zonder daarbij gebruik te maken van chemische middelen die zijn oogst zouden kunnen vergroten ten koste van de grond en het milieu. De Afrikaanse boer heeft door eeuwenlange ervaring geleerd om op een verantwoorde wijze om te gaan met zijn kwetsbare milieu. Ook het tropisch regenwoud, dat ons, westerse mensen, uiterst vruchtbaar toeschijnt, blijkt een wankel evenwicht te bezitten.

Bijna overal in Afrika kent men een roterend landbouwsysteem. Dit houdt in, dat de boer steeds kleine stukken grond tegelijk bebouwt om deze na twee landbouwseizoenen braak te laten liggen en elders opnieuw te beginnen. Pas na jaren-soms pas na twintig jaar- komt hij terug om het eerst ontgonnen veld opnieuw te bebouwen. Tijdens die braak periode moet het land zich herstellen.

Een dergelijke eenvoudige landbouwmethode hield het milieu voldoende in evenwicht, zolang de bevolkingsdichtheid niet zozeer toenam, dat rooibouw op de grond noodzakelijk werd. Meer intensieve landbouw verkort de braakperiodes. Samen met de toepassing van westerse landbouwtechnieken en bestrijdingsmiddelen betekende dit, dat het natuurlijk evenwicht danig werd verstoord.

Veeteelt

Het houden van grootvee is niet overal in Afrika mogelijk, omdat de tse-tse-vlieg die de slaapziekte veroorzaakt, runderen en paarden doodt. Veeteelt vindt men dan ook voornamelijk in het savannegebied ten zuiden van de Sahara en ten noorden van het tropisch regenwoud. De meest voorkomende vorm van veehouderij is die waarbij de runderen seizoengebonden trek maken naar verderop gelegen weidegronden en waterplaatsen. Deze trek is elk jaar nagenoeg dezelfde, waardoor conflicten met andere groepen vermeden worden. Soms mogen de runderen grazen op akkers waarop pas is geoogst, in ruil voor mest.

Het hoeden van de kudden is bijna altijd een taak van de man; die kudden zijn een belangrijk bezit en slechts in uiterste nood worden runderen geslacht. Wel dienen ze als bruidsschat en bij uitzondering worden ze verkocht, als er dringend behoefte is aan geld.

Visserij

Overall waar water is, wordt gevestigd. Meestal is die visserij onderdeel van de totale arbeid om aan voedsel te komen, naast de jacht en landbouw. Maar aan de kust waar vaak vis in overvloed is, komen ook veel beroepsvissers voor. Met sleepnetten bevissen zij de ondiepe wateren langs het strand, zoals de Ewe, of ze bedrijven de diepzeevisserij in zelf gemaakte, vaak prachtig gedecoreerde boten. De Fanti van zuidelijk Ghana zijn al generaties lang in binnen-en buitenland bekende diepzeevissers, die voor kort in hun uitgeholde boomkano's ver de oceaan oproeiden om hun cirkelvormige netten uit te werpen. Als de boten terugkeren op het strand, wordt de vis door hun vrouwen opgekocht die haar vervolgens op de markt verhandelen. Vaak maken de vrouwen grote winsten en dikwijls ook zijn ze eigenares van de boten waarmee hun mannen de zee opgaan.